

Ножка М. О.

група 6521м, Національний університет кораблебудування імені адмірала
Макарова (Миколаїв), maryna.nozhka@nuos.edu.ua

Філіппова Н. М.

канд. філол. наук, професор НУК, доцент кафедри прикладної лінгвістики,
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
(Миколаїв), nina.filippova@nuos.edu.ua

УКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО СЛОВНИКА «ЕНЕРГЕТИЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ»

У статті зафіксовано процес укладання англomовного навчального термінологічного словника «Енергетичний менеджмент». Обґрунтовано концепцію словника: призначення, обсяг, типологічні характеристики. Обрано макро- та мікроструктуру словника. Описано принципи відбору перекладних еквівалентів та дефініцій, також наведено джерела термінологічного матеріалу.

Ключові слова: *термін, терміносистема, навчальний словник, термінологічний словник, мікроструктура словника, макроструктура словника.*

The article describes the process of compilation of the English-language specialized learner's dictionary «Energy Management». The concept of the dictionary is substantiated, including its purpose, volume, and typological characteristics. The macro and microstructure of the dictionary is chosen. The principles of selection of the terms' translation equivalents and definitions are described; their sources are also given.

Key words: *term, term system, learner's dictionary, specialized dictionary, dictionary microstructure, dictionary macrostructure.*

У ХХІ ст. темпи розвитку науки та техніки сягнули ніколи раніше не бачених величин. Вчені постійно відкривають або синтезують нові явища, які

потребують номінації, тобто закріплення в мові у вигляді термінів. Саме тому проблеми, пов'язані з вивченням термінології, вже декілька десятиліть знаходяться в центрі уваги лінгвістів.

Ядром термінознавчих студій були і залишаються численні практичні дослідження галузевих терміносистем. Етапними є праці, присвячені аналізу структури, семантики та функціонування термінів економіки за авторством М. В. Белозьорова (2003), венчурного фінансування – Л. В. Івіної (2002), комерційного права – І. В. Сапожник (2007), мистецтвознавства – Т. В. Сурodeйкіної (2008).

Однією зі сфер людської діяльності, термінологічний фонд якої потребує систематизації, є енергетичний менеджмент – досить молода галузь, що набула розповсюдження лише на початку ХХІ ст. у зв'язку із загостренням проблеми енергетичних ресурсів. Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова став одним із перших навчальних закладів, що виконує підготовку фахівців за цим напрямком.

Для здійснення міжкультурної наукової комунікації, а також пошуку та обробки матеріалів щодо всесвітньої практики енергетичного менеджменту майбутнім фахівцям необхідне знання специфічної англомовної термінології. Це зумовлює актуальність проблеми навчально-методичного забезпечення іншомовної підготовки студентів спеціальності «Енергетичний менеджмент».

Метою статті є опис процесу укладання англомовного словника «Енергетичний менеджмент».

Як зазначає С. Гриньов-Гриневич, створення словника передбачає чотири етапи: проектування, відбір лексичного матеріалу до реєстру, аналіз та опис спеціальної лексики, підготовка словника до видання. Цей процес можна представити у вигляді послідовності рішень щодо вибору найбільш ефективної з можливих альтернатив і поступового уточнення структури та форми словника [2]. Особливо це твердження стосується етапу проектування: вироблення концепції, вимог до внутрішніх та зовнішніх параметрів словника.

Перш за все, самим напрямом дослідження було визначено, що створюваний словник є вузькофаховим, спеціалізованим. Варто зауважити, що

саме таке рішення є оптимальним щодо науково-технічних словників, як показало дослідження Г. Бергенгольца та С. Тарпа [5]. Майбутніми користувачами словника стануть студенти спеціальності «Енергетичний менеджмент», починаючи з третього курсу. Отже, словник орієнтований на аудиторію із доволі високим рівнем загальнонаукових, фахових, мовних знань. За своїм призначенням, словник є навчальним, термінологічним. Слід приділити окрему увагу тому, що маємо на увазі під такою типологічною характеристикою.

Під навчальним словником розуміють лексикографічну працю будь-якого типу та обсягу, спеціально призначену для надання допомоги у вивченні мови як засобу передачі своїх і сприйняття чужих інформаційних станів [1]. Звідси випливає необхідність узгодження даних словника з вимогами програми вивчення мови, точна орієнтація на адресата, врахування мети вивчення мови. Важливо, щоб у словнику кількість значень реєстрового слова була обмежена найбільш уживаними в літературі й тематично обумовленими програмою, дефініції були зрозумілими, а вибір перекладних відповідників – доцільним [3]. Отже, навчальний словник проектується як словник короткий, добре структурований, простий за будовою, що забезпечить ефективність його використання студентами.

За способом представлення матеріалу, словники взагалі класифікують на лінгвістичні та енциклопедичні. Термінологічні ж словники становлять перехідну ланку між цими двома типами. З одного боку, вони описують шар лексичної системи певної мови – терміни, а з іншого, цей опис є таким, що характерний для енциклопедій: описуються не мовні властивості термінів, а ті предмети чи явища, які цими термінами позначаються. Як слушно зауважила Л. Симоненко, основною функцією термінологічного словника є відбиття поняттєво-термінологічного апарату певної галузі знання. Семантичні й граматичні ремарки зведені до мінімуму, оскільки пріоритетним є розкриття змісту терміна, що полягає в адекватності дефініції позначуваного терміном поняття [4].

П. А. Фуертес-Олівера наголошує на тому факті, що навчальні термінологічні словники мають бути пристосовані для використання і у комунікативній ситуації (надавати потрібну лінгвістичну інформацію), і у когнітивній ситуації (містити актуальні фахові знання) [6]. Тому словник «Енергетичний менеджмент» є водночас тлумачним (мова реєстрових слів та поданих дефініцій – англійська) і перекладним (мова перекладу – українська та російська). Такий вибір мов зумовлений білінгвізмом сучасного фахового простору України.

Проаналізувавши типологічну належність словника «Енергетичний менеджмент», повернемося до опису процесу його укладання. Обсяг словника – терміни відповідної галузевої терміносистеми, у побудові якої полягав попередній етап дослідження. Терміни були відібрані за логіко-поняттєвим принципом з таких англомовних фахових джерел:

- посібники та довідники «Guide to Energy Management» (за ред. Б. Кейпхарта), «A Guide to Energy Management in Buildings» (Д. Хappid), «Energy Management and Conservation Handbook» (Ф. Крейт), «Energy Conservation Guidebook» (Д. Патрік), «Energy Management Handbook» (У. Тернер);

- науково-дослідницькі роботи «Energy Management Principles and Practice» (В. Вісма) та «Energy Audit of Building Systems: An Engineering Approach» (М. Краті);

- окремі статті енциклопедії «Encyclopedia of Energy Engineering and Technology», що стосуються енергетичного менеджменту;

- міжнародні стандарти ISO/IEC 13273 «Energy efficiency and renewable energy sources – Common international terminology», ISO 50001, 50003, 50004, 50006, 50015 «Energy management systems», ISO 50002 «Energy audits», ISO 50007 «Energy services»;

- документація проекту енергозбереження «Black Sea Buildings Energy Efficiency Plan».

Після визначення загальної концепції словника була спроектована його макроструктура (загальна структура словника, зміст і зв'язок його частин) та мікроструктура (формат окремих словникових статей і характер їх заповнення).

Найважливішою проблемою макроструктури став вибір принципу розміщення словникових статей. Дослідники виділяють три основні способи організації матеріалу: алфавітний, гніздовий, ідеографічний (тематичний). Оскільки словник «Енергетичний менеджмент» є навчальним, варто обрати алфавітний порядок розміщення статей, оскільки він забезпечує оптимальну простоту організації словника та зручність у користуванні. Його доповнить тематичний покажчик термінів, складений на основі фрейма терміносистеми, що й розкриватиме поняттєву структуру енергетичного менеджменту, надаватиме студентам-користувачам цілісне, системне уявлення про галузь. Окрім власне статей, до складу словника входять передмова (містить інструкцію з користування словником, інформацію про його призначення та структуру) та список використаних джерел термінологічного матеріалу.

Мікроструктура словника також враховує потреби користувача як у лінгвістичній, так і у фаховій інформації, і відповідно має такі компоненти:

- реєстрова одиниця – термін, що може мати форму слова або словосполучення, поруч із яким наводиться аббревіатура, якщо її вживання є традиційним для галузі;
- термінологічне поле, «підсистема», до якої належить термін (визначається за назвою субфрейму, до якого належить цей термін у фреймовій моделі терміносистеми);
- ілюстрація позначуваного терміном поняття – графічне зображення або анімація (де така ілюстрація необхідна та/або можлива);
- перекладні еквіваленти терміна українською та російською мовою;
- дефініція терміна англійською мовою;
- абсолютні синоніми або варіанти терміна (за наявності);
- посилання на споріднені поняття (за відношеннями, встановленими під час аналізу терміносистеми енергетичного менеджменту).

Наступним етапом після визначення концепції та структури словника та наявного тематично рубрикованого реєстру стало безпосереднє оформлення словникових статей, а саме відбір відповідників та дефініцій. Під час відбору перекладних еквівалентів важливо було врахувати не просто загальноприйняті, а рекомендовані до вживання терміни. Таку можливість надали національні (російсько- та україномовні) стандарти з енергетичного менеджменту, які частково або повністю наводять переклад термінів з відповідних міжнародних стандартів ISO. Інші еквіваленти було встановлено за допомогою науково-технічних перекладних словників або шляхом пошуку термінів, що семантично повністю відповідають науковим поняттям, відображеним в англійських термінах. Окрім того, коректність перекладу вузькоспеціалізованих термінів було перевірено на корпусі галузевих текстів та шляхом консультації із фахівцями.

Дефініції термінів були відібрані за аналогічними принципами. Пріоритетним завданням було навести мінімально потрібну для навчання та професійного спілкування кількість значень, якщо подолати багатозначність терміна виявлялося неможливим. Перевага віддавалась найбільш простим та повним дефініціям. З одного боку, усі слова у їхньому складі мали бути зрозумілими користувачеві-студенту, не мало бути «зайвих» елементів. З іншого боку, дефініція мала якомога точно відображати позначуване терміном поняття, відповідати певному рівню мовних та фахових знань користувача і стимулювати їх розвиток. Отже, для визначення термінів були використані такі джерела:

- міжнародні стандарти ISO, наведені вище;
- загальнономовні словники «American Heritage Dictionary of the English Language», «Oxford Dictionaries Online», «Cambridge Dictionaries Online», «Collins English Dictionary», «Merriam Webster Dictionary»;
- загальнонаукові енциклопедії «Collins Discovery Encyclopedia», «The Columbia Electronic Encyclopedia» та ін.;
- галузеві словники та енциклопедії «McGraw-Hill Dictionary of Scientific & Technical Terms», «McGraw-Hill Dictionary of Architecture and Construction»,

«Illustrated Dictionary of Architecture», «Business Dictionary», «Investopedia» та ін.;

– інші фахові ресурси, наприклад, «Corrosionpedia», «Carbon Trust Guide», «Building Energy Codes», «Designing Buildings Wiki» та ін.

Нарешті, на завершальному етапі оформлення словника «Енергетичний менеджмент» були дібрані ілюстрації та внесені посилання. Також було перевірено системність структури словника, подолано внутрішні протиріччя, уніфіковано пунктуацію та форматування тексту. Як результат – словник готовий до верстання для друку або розробки будь-якого варіанту його електронної форми.

Список використаних джерел

1. Балалаєва О. Ю. Аналіз сутності поняття «електронний навчальний словник» / О. Ю. Балалаєва // Проблеми сучасного підручника. – 2014. – Вип. 14. – С. 26–33.

2. Гринев-Гриневиц С. В. Терминоведение : Учебное пособие / С. В. Гринев-Гриневиц. – М. : Академия, 2008. – 304 с.

3. Перебийніс В. І. Теорія і практика укладання навчальних словників / В. І. Перебийніс // Вісник Житомирського державного університету. – 2004. – № 17. – С. 73–75.

4. Симоненко Л. О. Термін як предмет лексикографії / Л. О. Симоненко // Мовознавство: Науково-теоретичний журнал. – 2017. – № 1. – С. 35–49.

5. Bergenholtz H. Manual of Specialized Lexicography: The preparation of specialized dictionaries / H. Bergenholtz, S. Tarp. – Amsterdam : John Benjamin's, 1995. – 254 p.

6. Fuertes-Olivera P. A. Lexicography for the 3d millennium – Cognitive-oriented specialized dictionaries for learners [Електронний ресурс] / P. A. Fuertes-Olivera, S. Tarp – Режим доступу: http://www.aelfe.org/documents/07_21_Fuertes.pdf. – Назва з екрану.